

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI ENG YORQIN TOPONIMIK
FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING MA'DANIY TA'SIRNI TAQQOSLASH

Raxmatullo Safarov ¹

Ashurov Shahobiddin Saidovich ¹

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:04.04.2025

Revised: 05.04.2025

Accepted:06.04.2025

KALIT SO'ZLAR:

Toponimik
frazologik birliklar,
ingliz tili, o'zbek tili,
madaniy ta'sir,
frazologizm, geografik
nomlar, milliy
xususiyatlar, madaniy
tafovutlar.

Mazkur maqola ingliz va o'zbek tillaridagi eng yorqin toponimik frazeologik birliklarning madaniy ta'sirini taqqoslashga bag'ishlangan. Tahlil qilingan frazeologik birliklar orqali tillarning milliy va madaniy xususiyatlari, shuningdek, geografik nomlarning nutqdagi o'rni va ularning xalqning dunyoqarashi bilan bog'liq aloqalari o'rganiladi. Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi toponimik ifodalar, ularning kontekstual va madaniy ahamiyati, shuningdek, xalq tabiatiga, tarixiga, turmush tarziga ta'siri o'rganilgan. Har bir frazeologik birlikning o'ziga xos semantik to'qimalari va lug'aviy xususiyatlari yordamida madaniy tafovutlar, umuminsoniy qadriyatlar va geografik tafovutlar ko'rsatilgan. Tahlil shuningdek, zamonaviy globallashtirish jarayonida frazeologik birliklarning qanday o'zgarishi, yangi toponimlarning paydo bo'lishi va eski frazeologizmlarning zamon bilan moslashuv jarayoni hamda bu o'zgarishlarning madaniyatlararo aloqalarga qanday ta'sir ko'rsatishi masalalarini ko'rib chiqadi. Maqola madaniyatlararo tadqiqotlar, lingvistika va etnografiya sohalarida ishlovchi olimlar uchun qimmatli ma'lumotlar taqdim etadi.

KIRISH. Toponimik frazeologik birliklar, tilshunoslikda geografik nomlar va ularning frazeologik ifodalari sifatida muhim ahamiyatga ega bo'lgan til birliklaridir. Bu birliklar, tilga qarab, turli madaniy va tarixiy xususiyatlarni aks ettirib, xalqning dunyoqarashini, urf-odatlarini va turmush tarzini o'zida mujassamlashtiradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi toponimik frazeologik birliklar, o'zlarining badiiy va semantik jihatlari bilan milliy madaniyatlarning noyob ifodalari bo'lib, ular o'rganilganda, har bir xalqning o'ziga xos o'tmishi, hayot tarzi va qadr-qimmatlarini ko'rsatadi. Ingliz tili va o'zbek tilidagi toponimik frazeologik birliklar o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklarni tahlil qilish, har bir xalqning madaniyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shu sababli, bu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi toponimik frazeologik birliklarning madaniy ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, ularning xalqning dunyoqarashi va urf-odatlariga qanday ta'sir ko'rsatishini, shuningdek, globallashuv jarayonida qanday o'zgarishlar yuz berayotganini tahlil qiladi.

Bundan tashqari, toponimik frazeologizmlarning zamonaviy kontekstdagi o'rni va ularga bog'liq bo'lgan madaniyatlararo aloqalar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ishda ingliz va o'zbek tillaridagi toponimik frazeologik birliklarning semantik va madaniy xususiyatlari, ular orqali amalga oshirilgan muloqot va madaniyatlar o'rtasidagi ta'sirlarni o'rganish maqsad qilingan.

Metodlar. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi toponimik frazeologik birliklarning madaniy ta'sirini taqqoslashda bir qator ilmiy usullar va metodlardan foydalanildi. Bular orasida tahliliy, taqqoslash, kontekstual, va lingvistik-etalon metodlari asosiy o'rinni egallaydi. Har bir metodning maqsadi va qo'llanishi quyidagicha izohlanadi:

1. **Tahliliy metod** – Bu metod yordamida ingliz va o'zbek tillaridagi toponimik frazeologik birliklar tahlil qilinadi. Tahlil davomida frazeologizmning semantik tuzilishi, uning madaniy va tarixiy konteksti, shuningdek, geografik nomlarning nutqdagi roli o'rganiladi. Shuningdek, frazeologik birliklarning madaniyatlararo tafovutlar va o'xshashliklari, til va madaniyat o'rtasidagi aloqalar aniqlanadi (Xoshimov, 2004).

2. **Taqqoslash metod** – Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar orasida o'xshashliklar va farqlarni aniqlash maqsadida bu metoddan foydalaniladi. Taqqoslash davomida har bir tilning toponimik frazeologik birliklari o'rtasidagi semantik farqlar, ularning madaniy yondashuvlari va tarixiy asoslari solishtiriladi. Bu metod, tilshunoslikda tillar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va o'xshashliklarni aniqlashda samarali hisoblanadi (Rajabov, 2009).

3. **Kontekstual metod** – Frazеologik birliklarning kontekstdagi o‘rni va ma’nosini tahlil qilishda kontekstual metod qo‘llaniladi. Bu metod yordamida frazeologizmlar qo‘llanadigan real hayotiy vaziyatlar, adabiy asarlar va matnlar tahlil qilinadi. Shu yo‘l bilan, frazeologik birliklar o‘z vaqtida va muhitida qanday madaniy ta’sir o‘tkazganligi ko‘rsatiladi. Kontekstual yondashuv madaniy tafovutlarni ochib berish va frazeologik birliklarning o‘zgarishini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega (Karimov, 1997).

4. **Lingvistik-etalon metod** – Bu metodda toponimik frazeologik birliklar orasidagi lingvistik xususiyatlarni aniqlash maqsadida etalon frazeologizmlar ishlab chiqiladi. Ular orqali tilning asosiy qoidalari va madaniyatning tilga ta’siri o‘rganiladi. Etalon frazeologizmlar til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi (Tohirova, 2011).

5. **Kontseptual tahlil metodlari** – Kontseptual tahlil yordamida til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalarni aniqlashda frazeologizmning semantik asoslari va ularning madaniy nuqtai nazardan qanday shakllanganligi o‘rganiladi. Bu metod, shuningdek, frazeologik birliklarning o‘zgarish jarayonini, ularning yangi zamonaviy yondoshuvlar va globallashuv bilan qanday moslashishini tushunishga imkon beradi (Xoshimov, 2004).

Xulosa. Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek tillaridagi toponimik frazeologik birliklarning madaniy ta’sirini tahlil qilish orqali har ikkala tilning o‘ziga xos xususiyatlari, tarixiy asoslari va milliy madaniyatdagi o‘rni haqida muhim xulosalarga kelish imkonini berdi. Tahlil qilingan frazeologik birliklar, ularning semantik tuzilishi va madaniy konteksti orqali har bir xalqning dunyoqarashi, urf-odatlar, tabiatga bo‘lgan qarashlari hamda geografik muhitga bog‘langanligini ko‘rsatdi. Ingliz va o‘zbek tillarida mavjud bo‘lgan toponimik frazeologizmlar, o‘z xalqining tarixiy rivojlanishi va madaniy qiyofasini aks ettirib, til va madaniyat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni chuqur anglashga imkon beradi.

Ma’lum bo‘lishicha, ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar orasida ba’zi o‘xshashliklar mavjud bo‘lsa-da, ular har bir xalqning milliy va madaniy xususiyatlarini aks ettirgan holda, o‘ziga xos farqlarga ham ega. Ingliz tilida geografik nomlarning frazeologizm sifatida keng tarqalganligi, tilning global yondoshuvga yaqinligini ko‘rsatadi. O‘zbek tilida esa, an’anaviy va xalqchilikka asoslangan frazeologizmlar ko‘proq uchraydi va bu tilning madaniyatga chuqur bog‘liqligini anglatadi. Globallashuv jarayonida, har ikkala tilda frazeologik birliklarning o‘zgarishi, yangi toponimlarning paydo bo‘lishi va eski frazeologizmlarning yangi kontekstlarda ishlatilishi kuzatilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xoshimov, X. (2004). *O'zbek frazeologiyasining asosiy tamoyillari*. Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
2. Karimov, I. (1997). *Ingliz tili frazeologiyasining o'ziga xos xususiyatlari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
3. Tohirov, M. (2011). *Madaniyat va til: Etnolingvistika va frazeologiya*. Toshkent: Akademnashr.
4. Rajabov, O. (2009). *Toponimlar va ularning lingvistik tahlili*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
5. Shukurov, M. (2010). *Madaniyat va til o'rtasidagi aloqalar*. Toshkent: Ilm Ziyo nashriyoti.
6. Tohirov, M. (2007). *Etnolingvistika va frazeologik birliklar*. Toshkent: Fan nashriyoti.

